

УДК 330.322

Крамаренко К.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічних дисциплін
Національної академії Національної гвардії України

ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

FORMATION OF UKRAINE'S INVESTMENT CLIMATE IN THE CURRENT CONDITIONS

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто поняття «інвестиційний клімат», проведено його порівняння з терміном «інвестиційна привабливість». Розкрито фактори формування макроекономічного і мікроекономічного інвестиційного середовища, а також інвестиційного ризику та інвестиційного потенціалу. Узагальнено методичні підходи до оцінювання інвестиційного клімату. Проведено аналіз обсягів, динаміки та структури прямих іноземних інвестицій в Україну. Запропоновано напрямки покращення інвестиційного клімату.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційний клімат, інвестиційне середовище, інвестиційний потенціал, інвестиційні ризики, інвестиційна політика.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрено понятие «инвестиционный климат», проведено его сравнение с термином «инвестиционная привлекательность». Раскрыты факторы формирования макроекономической и микроэкономической инвестиционной среды, а также инвестиционного риска и инвестиционного потенциала. Обобщены методические подходы к оценке инвестиционного климата. Проведен анализ объемов, динамики и структуры прямых иностранных инвестиций в Украину. Предложены направления улучшения инвестиционного климата.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционный климат, инвестиционная среда, инвестиционный потенциал, инвестиционные риски, инвестиционная политика.

ANNOTATION

In this article the term «investment climate» is reviewed, its comparison with the term «investment attractiveness» is conducted. The factors forming the macroeconomic and microeconomic investment environment and investment risk and investment potential are revealed. Methodological approaches to the assessment of the investment climate are overviewed. Volume, dynamics and structure of foreign direct investment in Ukraine are analyzed. Directions improve the investment climate are proposed.

Keywords: investments, investment climate, investment environment, investment potential, investment risk, investment policy.

Постановка проблеми. Запорукою розширеного відтворення як на рівні підприємства, так і на рівні держави є інвестиції. На даний час, зважаючи на складну економічну ситуацію в державі, внутрішні джерела інвестиційних ресурсів є досить обмеженими, а тому виникає все більша необхідність у залученні іноземних інвестицій. Інвестиційна діяльність здійснюється в певних умовах, сукупність яких визначає інвестиційний клімат. Питання створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні для активізації інвестиційної діяльності залишаються актуальними,

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні завжди знаходилися в центрі уваги учених-економістів. Так, суть інвестиційного клімату і чинники його формування досліджено у працях таких науковців, як О.І. Баранівський, І.М. Крупка, А.А. Пересада, С.О. Гуткевич, Б.М. Данилишин, М.Х. Корецький, О.І. Дацій [1–7]. Серед вчених не існує єдиної позиції і стосовно методики оцінки інвестиційного клімату. Це прослідковується при вивченні публікацій [3; 6; 8; 9].

Незважаючи на велику кількість наукових публікацій, питання оцінки інвестиційного клімату та розробка шляхів його покращення в сучасних умовах не втрачають своєї актуальності.

Мета статті полягає в узагальненні поглядів вчених на суть інвестиційного клімату, підходів до його оцінювання та визначенні заходів щодо покращення інвестиційного клімату України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існують такі трактування зазначеного поняття:

1. Інвестиційний клімат – це «рівень досягнення потенційних інвестицій у формі коштів, цільових банківських вкладів, паїв, акцій, інших цінних паперів, рухомого і нерухомого майна, майнових прав, ноу-хау, досвіду й інших інтелектуальних цінностей, права користування землею й іншими природними ресурсами» [1, с. 63].

2. «Інвестиційний клімат – це комплекс економічних, політичних, соціальних, правових та інших заходів країни, що приймає інвестиції, спрямованих на забезпечення захисту прав, інтересів і майна суб'єктів інвестиційної діяльності, а також на ефективне інвестування національної економіки» [2, с. 88].

3. «Інвестиційний клімат – це сукупність політичних, правових, економічних і соціальних умов, які забезпечують і сприяють інвестиційній діяльності вітчизняних та іноземних інвесторів» [3, с. 19].

4. «Інвестиційний клімат – сукупність економічних передумов функціонування суб'єктів підприємницької діяльності» [4, с. 235].

Як бачимо, це поняття має ряд трактувань. Поряд з терміном «інвестиційний клімат» в еко-

номічній літературі вживають поняття «інвестиційна привабливість», яке має неоднозначне трактування. Ми погоджуємося з поглядом, що «інвестиційний клімат» характеризує більше макроекономічну ситуацію в країні, стосується держави як об'єкта інвестування і є тотожним «інвестиційній привабливості» для іноземного інвестора. Для вітчизняного інвестора поняття «інвестиційний клімат» ширше, ніж «інвестиційна привабливість» [5].

Інвестиційний клімат характеризує загальні умови інвестування, тобто створює загальний фон для інвестиційної привабливості на всіх рівнях. В той же час інвестиційна привабливість підприємства впливає на формування інвестиційної привабливості галузі, регіону, ринку і т. д., однак вона може істотно відрізнитися від загального фону [6]. Поряд з цим якщо розглядати певне підприємство, то ситуація в галузі на рівні регіону чи держави в цілому є для нього інвестиційним кліматом, середовищем для реалізації інвестицій.

Більш повно розкривають чинники формування інвестиційного клімату Б.М. Данилишин, М.Х. Корецький та О.І. Дацій, пропонуючи до факторів оцінювання інвестиційного клімату відносити характеристику економічного потенціалу регіону, загальні умови господарювання, зрілість ринкового середовища, політичні, соціальні та соціокультурні, організаційно-правові, фінансові фактори [7, с. 30]. На наш погляд, інвестиційний клімат – це середовище, в якому здійснюється інвестиційна діяльність на національному, галузевому чи регіональному рівнях. Його формує низка чинників, які взаємопов'язані та взаємодіють між собою.

Інвестиційне середовище можна досліджувати як на макро-, так і на мікрорівні. Макроекономічне середовище формують змінні чинники, що стимулюють або стримують інвестування в національну економіку чи окремі її сектори. До таких чинників в першу чергу належать: економічні, інституційні та політичні, міжнародні економічні та політичні, природно-екологічні, соціально-культурні та демографічні. Тобто макроекономічним середовищем виступають змінні чинники, які зумовлюють стан інвестування в цілому в національній економіці на загальнодержавному рівні [2].

Мікроекономічне інвестиційне середовище – це стан економічних та інших змінних чинників, що сприяють або не сприяють інвестуванню у конкретній галузі економіки в певному регіоні чи на ринку [2]. Виходячи з цього, мікроекономічне середовище представлене змінними чинниками, які впливають на інвестиційні процеси в галузі регіону.

Навіть без детального аналізу приведених вище чинників можна сказати, що макроекономічне інвестиційне середовище в економіці України перебуває не на належному рівні, що зумовлює негативні тенденції в інвестуванні всіх галузей економіки.

У зв'язку із обмеженими можливостями залучення внутрішніх джерел фінансування капітальних інвестицій роль іноземного капіталу значно зростає (табл. 1). Отже, після 2012 р. спостерігається скорочення обсягів капітальних інвестицій. При цьому кошти іноземних інвесторів у структурі джерел фінансування капітальних інвестицій займають незначну питому вагу, яка також починає зростати із 2012 р. Станом на 31 грудня 2014 р. в Україну вкладено 45 916 млн. дол. США іноземних інвестицій. Порівняно з обсягами іноземних інвестицій станом на 1 січня 2014 р. цей показник скоротився на 19,53%. Станом на 1 липня 2015 р. в економіку України було вкладено іноземних інвестицій в обсязі 42 851,3 млн. дол. США. Тобто відбулося скорочення показника з початку року на 6,7%.

Найбільші обсяги інвестицій надійшли з Кіпру (28,6%), Німеччини (12,8%), Нідерландів (11,9%), Російської Федерації (5,5%), Австрії (5,5%).

Серед видів економічної діяльності станом на 01.07.2015 р. для іноземних інвесторів найбільш привабливими виявилися промисловість (31,6%), фінансова та страхова діяльність (25,2%) та оптова і роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (13,1%). При цьому іноземний капітал переважно спрямовувався у переробну промисловість (25,8% від загального обсягу іноземного акціонерного капіталу), а серед переробних галузей найпривабливішими виявилися металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування (12,1%) і виробництво харчових продуктів,

Таблиця 1

Динаміка обсягів капітальних інвестицій в Україні

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Капітальні інвестиції, млн. грн.	189061	259932	293692	267728	219420
у т. ч. кошти іноземних інвесторів	4068	7196	5041	4881	5640
Частка коштів іноземних інвесторів у загальному обсязі капітальних інвестицій, %	2,1	2,8	1,7	1,8	2,6
Темпи зростання, %:					
капітальних інвестицій	-	118,8	108,5	88,9	75,9
коштів іноземних інвесторів	-	176,9	70,1	96,8	115,6

Джерело: побудовано автором за даними [10]

напоїв та тютюнових виробів (5,9%) [11]. Отже, обсяги прямих іноземних інвестицій в економіку України мають неоднозначний характер динаміки.

Чинники інвестиційного клімату можна розділити на інвестиційні ризики та інвестиційний потенціал. Інвестиційні ризики характеризуються рівнем невизначеності щодо одержання прибутку (доходу) від інвестицій і є передумовою прийняття інвестиційного рішення [8].

Слід зауважити, що сьогодні в Україні економічну ситуацію стабільною назвати досить важко, що, в свою чергу, обумовлює негативні зміни факторів ризиків як прямої, так і непрямой дії, що значною мірою пов'язані з військовими діями на Донбасі. Ці дії призводять до скорочення виробництва в регіоні, погіршення умов залучення зовнішнього фінансування, зростання видатків бюджету на фінансування силових відомств і відновлення зруйнованої інфраструктури. Вторинні ефекти внутрішніх політичних та економічних потрясінь, анексії Криму та військових дій на Донбасі поширилися на більшість секторів вітчизняної економіки. Внаслідок цього поглиблюються існуючі диспропорції, прискорюється падіння ВВП, скорочення об'ємів промислового виробництва, зовнішньої торгівлі, зниження обсягів освоєння капітальних інвестицій в умовах відпливу інвестиційних капіталів з огляду на відсутність гарантій безпеки для інвестора та високий ступінь ризику. Анексія Криму створює значні додаткові ризики не лише для півострова, але й для макрорегіону в цілому. Руйнуються багаторічні економічні зв'язки й міжрегіональні стосунки, транспортні й логістичні маршрути перевезень, погіршуються кредитні й інвестиційні рейтинги приватних компаній [12].

Серед факторів ризику інвестування економіки України в цілому слід відзначити значну невідпрацьованість та невідлагодженість правової сфери інвестування.

Для визначення інвестиційного потенціалу країни необхідно дати оцінку ряду факторів, серед яких найбільш вагомими виступають ресурсно-сировинний, інтелектуальний потенціал, стан розвитку економіки, її соціальна та ринкова інфраструктури, рівень споживання виробленої продукції, економіко-географічне розташування, політичне середовище, здійснення реформування, економічні зв'язки. Як бачимо, вагому частину складових інвестиційного потенціалу віднесено і до факторів інвестиційного ризику, який на сучасному етапі досить високий. Тобто можна сказати, що деякі фактори інвестиційного клімату враховуються паралельно і при оцінці інвестиційного потенціалу, тобто ведеться «подвійний рахунок».

Найпоширенішими методами оцінки інвестиційного клімату є універсальний метод, порівняльний аналіз і бальна оцінка інвестиційних можливостей країни. Універсальний метод враховує максимальну кількість еконо-

мічних характеристик інвестиційного клімату. Порівняльний аналіз інвестиційного клімату виробляється на основі оцінки темпів і перспектив проведення реформ, визначенні інвестиційного клімату в країнах Східної і Центральної Європи. Бальна оцінка інвестиційних можливостей країни ґрунтується на кількісному зіставленні основних показників інвестиційного клімату.

Експертно-аналітичне оцінювання інвестиційного клімату передбачає виведення інтегрального показника ризику та відповідне ранжування країн шляхом визначення їхнього інвестиційного рейтингу. Міжнародні агентства як основні параметри використовують макроекономічні показники динаміки приросту й структури ВВП, стану платіжного балансу країни, фінансового ринку, обслуговування зовнішнього й внутрішнього боргу. Такі дослідження проводять з метою оцінки політичного, економічного й соціального стану країни [9].

За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі, у рейтингу інвестиційної привабливості країн світу International Business Compass за 2015 р., опублікованому компанією BDO, Україна за рік піднялася на 20 позицій. Країна в рейтингу розташовується на 89-му місці і входить до переліку країн, що показали найкраще зростання за рік нарівні з Білоруссю і Латвією. У 2014 р. Україна займала 109-те місце.

Зазначені індекси формуються компанією BDO спільно з Гамбурзьким інститутом світової економіки і характеризують економічну й фінансову привабливість різних країн світу на підставі трьох основних показників: економічних, політичних і соціокультурних умов.

У цьогорічному рейтингу легкості ведення бізнесу, що його укладає Світовий банк, Україна посіла 96-те місце і покращила свої позиції відразу на 16 пунктів порівняно з минулим роком.

У доповіді Doing Business – 2015 відзначається, що минулого року в Україні було досягнуто важливого прогресу у сферах реєстрації прав власності та оподаткування – за цими двома показниками Україна поліпшила своє місце на 25 позицій.

У 2013 р. з загальним значенням 0,116 Україна посідає місце вище середнього серед країн – членів Організації економічного співробітництва та розвитку за індексом ступеню обмежування прямих іноземних інвестицій в Україні (індекс ПІІ), який був підготовлений Організацією економічного співробітництва та розвитку. Індекс ПІІ є інструментом оцінки та порівняння (бенчмаркінг) країн шляхом вимірювання реформ та оцінки їх впливу (аналіз обмежень, встановлених законом) та є найважливішим чинником, що визначає привабливість України для іноземних інвесторів. Цей індекс, що використовується в сукупності з іншими індикаторами, які також вимірюють різнома-

нітні аспекти клімату ПП, сприяє оцінці міжнародної інвестиційної політики України щодо прямих іноземних інвестицій [13].

Для подальшого покращення інвестиційного клімату України актуальним на сьогодні є питання удосконалення правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату й формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Сьогодні передбачена державна підтримка реалізації інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки, зокрема, шляхом звільнення від оподаткування ввізним митом при ввезенні визначеного переліку товарів, необхідних для реалізації таких проектів, та відтермінування сплати ПДВ (до 60 днів) щодо ввезених товарів на підставі векселя (Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць»). Також державна підтримка надається при створенні індустріальних парків і реалізації проектів у межах цих парків (Закон України «Про індустріальні парки»).

Нормами Митного кодексу України (ст. 287) передбачено звільнення від сплати ввізного мита товарів, які ввозяться іноземними інвесторами, на строк не менше трьох років з метою інвестування на підставі зареєстрованих договорів (контрактів) або як внесок іноземного інвестора до статутного капіталу підприємства з іноземними інвестиціями.

Висновки. Проведене дослідження показало, що на формування інвестиційного клімату України впливає ціла низка чинників, серед яких на перший план виходять інвестиційні ризики, зумовлені складною політичною ситуацією, що склалася в країні через військові дії на Донбасі та анексію Криму. Розв'язання цих проблем на сьогодні є першочерговим завданням.

Для стимулювання інвестиційної діяльності та покращення інвестиційного клімату в Україні необхідно також сформулювати стабільну довгострокову державну політику у сфері іноземного інвестування.

На сучасному етапі необхідно використати весь комплекс важелів (державних та ринкових) для формування привабливого інвестиційного макросередовища і залучення потрібного обсягу інвестиційних ресурсів у вітчизняну економіку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Баранівський О.І. Інвестиційна безпека / О.І. Баранівський // *Фінанси України*. – 1998. – № 9. – С. 60–69.
2. Крупка І.М. Формування макроекономічного інвестиційного середовища в Україні / І.М. Крупка // *Фінанси України*. – 2004. – № 4. – С. 87–97.
3. Пересада А.А. Інвестування : [навч. посіб.] / А.А. Пересада. – К. : КНЕУ, 2004. – 250 с.
4. Гуткевич С.А. Управление инвестиционным процессом в аграрной сфере / С.А. Гуткевич. – К. : ИАЭ УААН, 2000. – 267 с.
5. Лайко Г.П. Формування інвестиційної привабливості підприємств АПК : [монографія] / Г.П. Лайко. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 200 с.
6. Ковтун Н.В. Факторний аналіз ефективності інвестиційного процесу та діяльності / Н.В. Ковтун // *Облік і фінанси АПК*. – 2005. – № 7. – С. 27–31.
7. Данилишин Б.М. Інвестиційна політика в Україні : [монографія] / Б.М. Данилишин, М.Х. Корецький, О.І. Дацій. – Донецьк : Юго-Восток, Лтд, 2006. – 292 с.
8. Губський Б.В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі / Б.В. Губський. – К. : Наукова думка, 1998. – 389 с.
9. Носова О.В. Інвестиційний клімат в Україні: основні напрями поліпшення / О.В. Носова // *Стратегічні пріоритети*. – 2008. – № 1(6). – С. 59–65.
10. Статистичний щорічник України за 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.ukrstat.gov.ua>.
11. Статистична інформація Державного служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
12. Яблонська А. Інвестиційний та економічний клімат України в умовах російської агресії / А. Яблонська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://iac.org.ua/investitsiyiny-ta-ekonomichniy-klimat/>.
13. Інвестиційна діяльність в Україні : Інформація Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id>.